

**ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ ПОСЛУГ КРАЇН
З ТРАНСФОРМАЦІЙНОЮ ЕКОНОМІКОЮ**

О. І. Піжук, к. е. н., доцент, ДВНЗ «Національний університет державної податкової служби України», olga-homenko@ukr.net

У статті досліджуються особливості та тенденції розвитку сфери послуг у країнах з трансформаційною економікою. На базі статистичних даних здійснено порівняльний аналіз ключових показників розвитку цієї сфери. Виявлено найактуальніші проблеми, які потребують невідкладного вирішення для активізації розвитку у трансформаційних економіках в умовах глобалізації. Обґрунтовано основні напрями регулювання та шляхи вирішення зазначених проблем.

Ключові слова: послуга, сфера послуг, розвиток сфери послуг, країни з трансформаційною економікою, глобалізація, економічна криза, національна економіка.

Постановка проблеми. Поширення глобалізації призвело до революційної зміни економічних укладів, як наслідок адміністративно-командна система у країнах була зруйнована та у них почали поступово налагоджуватися ринкові відносини. У результаті у світі з'явилася специфічна група країн з трансформаційною економікою. Ці країни мають схожі особливості та проблеми у розвитку економічних процесів, а їх сфера послуг вирізняється незрілістю, оскільки аж до початку 90-х рр. XX ст. знаходилася у зародковому стані та практично не розвивалася.

У той час, коли у розвинутих країнах перша активізація розвитку цього сектору економіки відбулась ще у 70-х рр. XX ст. та за важливістю для економіки перевершила первинний та вторинний сектори. Відбулося усвідомлення того, що саме сфера послуг відповідає за стан та дію ключових факторів сталого економічного розвитку, таких як: розробка та впровадження технологічних, екологічних інновацій, створення та поширення наукового знання, стан та якість людського капіталу тощо.

Сьогодні країни з трансформаційною економікою мають різні темпи розвитку, відповідно і їхня сфера послуг розвивається не однаково. Тому постає проблема з виявлення її особливостей, виділення схожих та відмінних рис, що дозволить в подальшому визначити, який шлях та напрямок може бути найбільш перспективним для розвитку сфери послуг України, у якій ринкові відносини все ще продовжують формуватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом питання розвитку сфери послуг все частіше знаходять своє відображення у працях вітчизняних та іноземних науковців. Серед них найбільш ґрунтовні дослідження проводили: Б. Данилишин, В. Козак, В. Куценко [1], М. Мальська, С. Мочерний [2], В. Рутгайзер. Особливості розвитку сфери послуг достатньо широко висвітлювались у працях російських вчених Т. Бурменко, Н. Даниленко, Л. Клікіч. Заслужують на увагу також праці Демідової Л. [3], яка досліджувала фактори прискорення розвитку сфери послуг, продуктивність праці у цій сфері та шукала шляхи активізації її розвитку у Росії та інших країнах СНД.

Що стосується особливостей економічного розвитку у країнах з трансформаційною економікою, то здебільшого вченими розглядалися окремі види сервісної діяльності, як то банківські (Сизоненко В. [4]), освітні (Ромащенко К. [5]), туристичні (Гонтаржевська Л. [6]) послуги. Однак, серед зазначених вище праць не виявлено напрацювань, в яких проводився б комплексний порівняльний аналіз розвитку сфери послуг у трансформаційних економіках, що і обумовило необхідність висвітлення обраної теми.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є визначення основних тенденцій та особливостей розвитку сфери послуг у країнах з трансформаційною економікою Центральної та Східної Європи, порівняння ключових показників їх функціонування,

виявлення проблем, які існують в українській сфері послуг та пошук шляхів їх вирішення, враховуючи наявний позитивний досвід.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж визначати основні тенденції розвитку сфери послуг у країнах з трансформаційною економікою слід роз'яснити, що розуміється під сферою послуг у національній економіці, які вона має складові та чітко окреслити країни, які мають трансформаційну економіку.

На сьогодні не існує єдиного підходу до визначення сфери послуг. Вчені по-різному трактують і сутність останньої. Так, С. Мочерний представляє сферу послуг, як сукупність галузей та видів суспільної праці, в яких створюються споживчі вартості у вигляді корисного ефекту (невід'ємного від конкретної трудової діяльності) з метою задоволення матеріальних та духовних потреб населення [2]. Л. Демідова – як широке коло видів господарської діяльності, спрямованої на задоволення особистих потреб населення й потреб виробництва, а також потреб суспільства в цілому [3]. В. Куценко [1] – як частину економічної системи, функціональне призначення якої – надання послуг соціального призначення

Аналізуючи наведені визначення, ми прийшли до висновку, що сферу послуг доцільніше представляти не просто як частину національної економіки, або як сукупність галузей чи видів економічної діяльності, а акцентувати увагу на тому, що вона має системні характеристики, оскільки володіє ознаками синергійності та цілісності. Слід також розкрити у трактуванні чим саме займаються зазначені галузі. Крім того, важливим є підкреслення багатофункціональності та здатності сфери послуг задовольняти не лише індивідуальні потреби населення, а й виробничі потреби підприємств. Тому, враховуючи наведені зауваження вважаємо, що під сферою послуг слід розуміти систему галузей, що задіяні у виробництві та реалізації послуг, метою яких є створення корисного ефекту задля задоволення індивідуальних та виробничих потреб.

Спираючись на запропоноване визначення доцільно виділити, з яких саме галузей складається сфера послуг будь-якої еко-

номіки світу. Для цього застосуємо сучасну класифікацію видів економічної діяльності. Відповідно міжнародної класифікації ISIC та її аналогів NACE і КВЕД останніх версій до сфери послуг слід віднести галузі починаючи з секції G і закінчуючи S, а саме: G – оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; Н – транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність; I – тимчасове розміщення й організацію харчування; J – інформацію та телекомунікації; K – фінансову та страхову діяльність; L – операції з нерухомим майном; M – професійну, наукову та технічну діяльність; N – діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; O – державне управління й оборону; обов'язкове соціальне страхування; P – освіту; Q – охорону здоров'я та надання соціальної допомоги; R – мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; S – надання інших видів послуг [7].

Що стосується країн з трансформаційною економікою, то традиційно ними називаються ті, в яких відбувся або відбувається перехід від адміністративно-командної економіки до ринкової [8]. З одного боку, цю групу країн можна назвати гомогенною, оскільки всі вони з'явилися після краху комунізму в кінці 1980-х років у комуністичних федераціях – Чехословаччині, Радянському Союзу і Югославії, а також в інших країнах, які належали до комуністичного табору. З іншого боку, новостворені країни відрізняються одна від одної стартовими можливостями здійснення реформ, темпом і характером їх проведення і досягнутими результатами. Тому у даному дослідженні вважаємо за доцільне аналізувати розвиток сфери послуг у розрізі трьох груп країн.

Перша група країн представлена Польщею, Угорщиною, Словаччиною, Чехією, Словенією та країнами Балтії. Для цієї групи країн характерно нетривале (за історичними мірками) існування планової економіки – близько 40 років, причому в менш жорсткому її варіанті у порівнянні з СРСР. Крім того, на сьогодні зазначені країни є членами ЄС та де-юре прирівнюються до країн з розвинутою економікою.

Друга група охоплює країни, які нещодавно отримали членство в ЄС, а хоча їм

було властиво довготривале існування адміністративно-командної системи. Це Болгарія, Румунія, Хорватія.

У третю групу включають Україну, Росію, Білорусь та інші країни СНД, Албанію, Монголію, а також більшість країн, що вийшли зі складу Югославії. Їм властиве тривале існування адміністративно-командної системи (більше 70 років) в самому жорсткому її варіанті.

Розглянемо тепер докладніше особливості розвитку сфери послуг у деяких країнах з кожної групи. Для цього проаналізуємо динаміку ключових показників, а саме: валової доданої вартості (ВДВ), зайнятості та експорту, починаючи від моменту переходу до ринкової економіки і закінчуючи сьогоднішнім.

Вибір показнику валової доданої вартості обумовлений тим, що він демонструє здатність сфери послуг створювати нову вартість, і саме в такому обсязі, який може бути придбаний споживачами послуг. Відомо, що у сфері послуг рівень проміжного споживання є невисоким, тому ВДВ показує і результативність її діяльності.

Рівень зайнятості, як показник розвитку сфери послуг, свідчить про її спроможність створювати нові робочі місця у порівнянні з іншими секторами економіки. Погоджуючись з думкою Гладкого М., що більшість галузей сфери послуг не потребують на свій розвиток великих фінансових ресурсів та мають порівняно швидкий термін окупності [9], можна зробити висновок, що і нові робочі місця у цій сфері також створювати відносно легко.

Обсяг експорту послуг відображає здатність національних послугових сфер конкурувати на міжнародних ринках. Аналізуючи паралельно сальдо торговельного балансу послуг можна виявити чи залучають вони додаткову іноземну валюту в країну.

Отже, аналіз даних Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), починаючи з моменту створення нових демократичних держав і закінчуючи останнім доступним роком, продемонстрував зростання валової доданої вартості по всім аналізованим країнам (для забезпечення адекватного співставлення та врахування інфляційних процесів використовувалися показники у пос-

тійних цінах 2005 р.). У середньому приріст по країнам з трансформаційною економікою склав 140%. Найбільше зростання відбулося у Туркменістані – на 710%, Боснії і Герцеговині – на 616% та Грузії – на 349%. Найменше – в Україні (5%), Молдові (16%), Угорщині (31%), Чехії (37%) [10].

Якщо розглядати абсолютні дані, то стає зрозумілим, що дійсно країни з трансформаційною економікою мають різні стартові позиції і значний приріст показників ще не свідчить про достатнє виробництво послуг. Так, найбільше доданої вартості у 2012 р. створювала сфера послуг Росії – 525,9 млрд. дол., найменше – Киргизстану – 1,7 млрд. дол. Що стосується України, то значення її показника перевищує середнє (44 млрд. дол.) і складає 52,2 млрд. дол. Для того, щоб більш адекватно порівняти абсолютні показники, вважаємо за необхідне врахувати масштаби країни. Тому визначимо скільки валової доданої вартості, створеної у сфері послуг, припадає на тисячу наявного населення (табл. 1). Виявлено збереження позитивної динаміки і за цим показником, що засвідчує зростання важливості і результативності сфери послуг у країнах з трансформаційною економікою.

Спільним серед усіх трьох груп є те, що з 1994 р. по 2007 р. у середньому додана вартість на тисячу осіб зросла у 2 рази, а з 2007 р. по 2012 р. темпи росту призупинилися.

Відмінними виявляються вже згадані стартові позиції. Так, у країнах, які належать до першої групи Польщі, Чехії, Литви та інших, практично одразу після переходу до ринкової економіки у 1994 р. значення цього показника перевищує середнє між всіма країнами цього типу і вони зберігають за собою лідерство. Так, у 2012 р. Словенія виробляє 10,85 дол. ВДВ на тисячу осіб, а Чехія – 7,53 дол./тис. осіб.

Країни з другої групи: Болгарія та Румунія у 2012 р. все ще не досягли середнього значення у 3,2 дол./тис. осіб, тоді як показник Хорватії перевищував Польщі та Литви, що може бути пояснено збереженням спеціалізації даної країни на послугових видах діяльності, відносно невеликими масштабами її території та населення.

Обсяг ВДВ у сфері послуг у розрахунку на тисячу та частка сфери послуг у ВДВ країн з трансформаційною економікою

Країна	Обсяг ВДВ, млн. дол.		ВДВ у сфері послуг на душу населення, дол./тис. осіб,			Частка сфери послуг у ВДВ, %				
	1994	2012	1994	2007	2012	1994	2000	2007	2009	2012
Польща	113925	216908	2,96	5,02	5,63	57,2	64,0	63,9	63,8	63,6
Чехія	57831	79124	5,60	7,53	7,53	57,0	58,9	59,1	60,9	60,4
Литва	8560	17576	2,34	5,33	5,88	57,0	64,1	63,0	69,2	65,0
Болгарія	11765	18658	1,39	2,31	2,55	58,3	61,1	62,0	63,8	63,2
Румунія	31198	54952	1,37	2,66	2,74	39,3	53,6	55,3	54,4	51,6
Хорватія	16186	26677	3,48	6,23	6,25	49,2	64,3	67,1	67,4	68,8
Україна	33509	52175	0,65	1,11	1,14	38,7	45,5	57,9	64,4	62,3
Росія	263669	525870	1,78	3,21	3,67	49,2	53,8	59,1	61,7	60,1
Білорусь	7667	18738	0,75	1,48	1,98	45,6	44,3	48,1	48,7	47,4
Таджикистан	677	1892	0,12	0,17	0,24	33,7	34,3	48,3	52,2	50,1

Джерело: розраховано за: [10]

Що стосується представників третьої групи, то сфера послуг Росії за показником доданої вартості на тисячу осіб вже не має лідерства та стабільно демонструє показники, які впритул наближаються до середніх. Однак, зрозуміло, що у країні не створюється достатнього обсягу ВДВ, а наявний величезний потенціал не використовується у повній мірі. Це ж стосується й України та Білорусі. У таких країнах як Таджикистан, Киргизстан, Узбекистан потенціал для розвитку сфери послуг є навпаки незначним, відповідно на тисячу осіб припадає менше 1 долара доданої вартості.

Аналіз динаміки частки сфери послуг у загальній валовій доданій вартості по країнам з трансформаційною економікою (табл. 1), також підтверджує зростання її ролі для економіки, оскільки всі аналізовані країни протягом 1994–2012 рр. демонстрували збільшення цього показника. Окрім того, підкреслюється і відмінність між групами країн з трансформаційною економікою. Так, у більшості країн, в яких адміністративно-командна система зберігалася порівняно не тривалий час і які на сьогодні стали членами ЄС, частка сфери послуг у ВДВ вже на початку 90-х рр. перевищувала 50% і до 2012 р. збільшилася не більше ніж на 10 %. У той час, коли країни з третьої та частково з другої групи спромоглися збільшити частку сфери послуг у ВДВ на 15% і більше. Слід відмітити, що найбільше зростання відбулося у Грузії – на 46% та Албанії – на 37%. В Україні також спостерігали значний підйом

– на 24%.

У порівнянні з першою та частково другою особливістю третьої групи країн з трансформаційною економікою є наявність різких коливань на початку 90-х рр. ХХ ст. Так, у Грузії у 1994 р. частка була 22%, а вже у 1995 р. – 41%, в Афганістані – 15% і 24 % відповідно, у Хорватії 49% та 61% відповідно. В Україні, Білорусі, Росії, Киргизстані, Таджикистані тощо у різні 90-ті рр. спочатку відбулося приблизно п'яти відсоткове скорочення частки сфери послуг у ВДВ, а потім зростання, що можна пояснити загостренням кризових явищ в їх економіці на початку 90-х рр., які супроводжувалися значною тінізацією економіки, банкрутством малих та середніх підприємств, більшість з яких традиційно займаються наданням послуг та поступовим виходом з кризи, оздоровленням економіки та інвестиційного клімату.

Наступним важливим показником, який вважаємо за доцільне аналізувати є рівень зайнятості у досліджуваній сфері. Так, у розвинутих країнах світу активізація зайнятості у сфері послуг відбулася завдяки зростанню продуктивності праці у промисловості та сільському господарстві, а також виділення та відокремлення непрофільних послугових видів діяльності у нові господарюючі суб'єкти. На що наголошувала Л. Демідова [3]. У країнах з трансформаційною економікою аналогічні процеси відбували не еволюційно, а революційно, і зростанню зайнятості у більшій мірі посприяло усві-

домлення легкості відкриття та ведення бізнесу, відносно незначної потреби у стартових інвестиціях. Проаналізуємо динаміку частки зайнятих у сфері послуг, яку подано у табл. 2.

Таблиця 2
Частка зайнятих у сфері послуг країн з трансформаційною економікою, %

Країна	1994	2000	2007	2009	2012
Польща	44	50	55	56	57
Чехія	51	55	56	58	59
Литва	51	55	59	64	66
Болгарія	42	54	57	58	62
Румунія	28	31	39	41	42
Хорватія	51	57	56	57	59
Україна	15	13	59	62	62
Росія	48	57	62	62	65
Білорусь	40	50	55	55	56
Азербайджан	35	48	48	49	48

Джерело: складено за [11]

Результати розрахунків підтверджують, що країнам з трансформаційною економікою так само як і іншим групам країн властиве зростання частки зайнятих у сфері послуг по відношенню до інших секторів економіки. Цікаво, що сьогодні найбільша частка зайнятих серед цих країн належить Чорногорії – 76,2 %, яка є популярним туристичним центром. Країни першої та другої груп протягом майже двадцяти років демонстрували стійке зростання зайнятості в аналізованій сфері та у 2012 р. досягли позначки у 60 %, а Литва та Болгарія перетнули її.

Серед третьої групи країн доцільно виділити Україну, Росію, Білорусь та Казахстан, які мають значний економічний потенціал та частка зайнятих у сфері послуг яких перевищує 50% і наближається до більш розвинутих країн. В інших країнах сфера послуг все ще не створює достатньої кількості робочих місць, тобто переваги сфери послуг не використані у повній мірі.

Зауважимо, що позитивна динаміка зайнятості у сфері послуг, ще не свідчить про якісні перетворення та необхідний розвиток, оскільки у країнах з трансформаційною економікою через революційні процеси здебільшого спостерігається розширення тра-

диційних, не наукоємних видів сервісної діяльності (лоткова торгівля, робота пралень і перукарень, транспортні перевезення тощо). Їх розвиток пов'язується з відсутністю в промисловому виробництві попиту на висококваліфіковану працю. Значна частина цієї традиційної сфери послуг потрапляє в неформальний сектор економіки – виробництво товарів і послуг дрібними виробниками без офіційної реєстрації. Що само по собі є негативною тенденцією.

Практично для всіх країн з трансформаційною економікою і Україні зокрема властива висока зайнятість у низько кваліфікованих професіях та високий рівень освіченості населення. Так, індекс освіченості, який входить до складу індексу людського розвитку [12], України та інших трансформаційних економік прирівнюється до показників країн з розвинутою економікою. Однак, виявляється, що висококваліфікована праця не користується попитом серед національних виробників цих країн, тому люди вимушені шукати робочі місця за кордоном. Про це свідчать дані всесвітньої біржі фрилансу Еланс [13]. Наприклад, в Україні 80-90% фрилансерів знаходять роботу за кордоном, у Грузії, Росії, Польщі, Чехії – 90-100%. Таким чином, можна зробити висновок, що економіки цих країн не використовують ефективно наявні трудові ресурси. Замість того, щоб створювати для них гідні робочі місця та стимулювати їх до винаходів на користь національних виробників, ці працівники витрачають свої навички та здібності в інших країнах, звідки згодом надходять нові розробки, технології, нові високотехнологічні товари та знансємні послуги.

Про спеціалізацію на торговельних та транспортних послугах всіх груп країн з трансформаційною економікою свідчать дані галузевої структури ВДВ сфери послуг (рис. 1).

Всім аналізованим країнам властива спеціалізація на послугах розподільчого характеру, їх частка у загальній структурі знаходиться біля 40%. Тоді як на професійні послуги, операції з нерухомим майном припадає лише 20% ВДВ, а на державні, освітні та медичні в середньому – 30%. Тож, наяв-

ний дисбаланс у галузевій структурі сфери послуг країн з трансформаційною економікою, який необхідно виправляти, за рахунок втручання держави.

Рис. 1. Галузева структура сфери послуг країн з трансформаційною економікою, 2013 р. Джерело: розраховано за [14]

Динаміка експорту як ще одного показника, який характеризує розвиток сфери послуг, багато в чому залежить від поширення глобалізаційних процесів та лібералізації торгівлі. Його зростання по світу стало можливим завдяки визначення та узгодження правил «гри» у торгівлі послугами внаслідок прийняття Генеральної угоди по торгівлі послугами та утворення Світової організації торгівлі. Коли країни з трансформаційною економікою стали їх учасниками, то відповідно отримали визнання якості послуг та адекватності торговельних відносин, тому починаючи з 90-х рр. ХХ ст. відбувається майже постійне зростання експорту послуг. У середньому протягом 1995 – 2013 рр. експорт кожні три роки зростав у 1,5 рази, хоча

на зламі тисячоліть спостерігалось деяке припинення темпів нарощення обсягів експорту, що може бути пояснено пристосуванням трансформаційних економік до нових викликів та вимог (рис. 2).

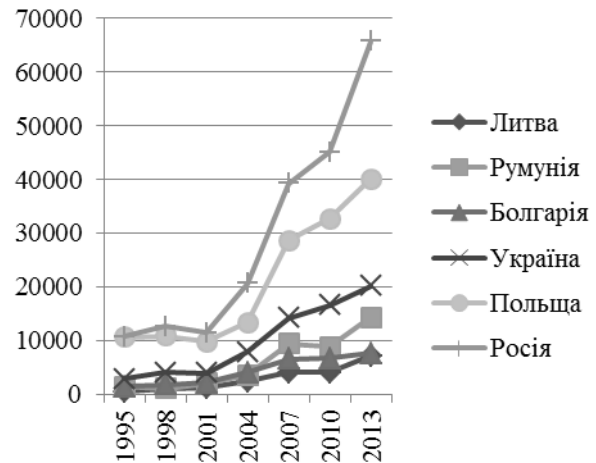

Рис. 2. Динаміка експорту послуг країн з трансформаційною економікою
Джерело: розраховано за [15]

Крім того, показовою є величина чистого експорту, яка для більшості країн з трансформаційною економікою є позитивною та протягом аналізованого періоду поступово зростає. Таким чином для них сфера послуг стає саме тим сектором економіки, який забезпечує приплив додаткових валютних надходжень та гармонізує платіжний баланс. Серед аналізованих країн лише у Росії спостерігається перевищення імпорту послуг над їх експортом та цей розрив постійно зростає. Виявляється, що Росія не може себе забезпечити послугами та вимушена їх імпортувати, у тому числі з інших трансформаційних економік.

Підсумовуючи результати комплексного аналізу розвитку сфери послуг у країнах з трансформаційною економікою, нами були виявлені проблеми, які характерні усім трьом групам без виключення:

1. Неповне використання потенціалу сфери послуг та інструментів розвитку національних економік, якими вона оперує;
2. Наявність перекосів у галузевій структурі ВДВ сфери послуг та орієнтація на низько кваліфіковану діяльність у торговельній та транспортній сферах;
3. Висока чутливість сфери послуг як

до кризових явищ всередині національних економік, так і до зовнішніх глобалізаційних викликів.

Окремо для української сфери послуг можна виділити проблеми визначення ключових напрямів міжнародної співпраці, мінімізації негативного впливу від воєнних дій на Сході та від коливань валютного курсу.

Щоб вирішити визначені проблеми державі необхідно вміло оперувати цілою сукупністю чинників. Погоджуючись з доробками Лавлока К. [16], найбільш дієвими та важливими вважаємо: політику держави, соціальні зміни, тенденції розвитку бізнесу, розвитку інформаційних технологій, інтернаціоналізацію і глобалізацію організацій сфери послуг.

Наголошуємо, що для України найбільш корисним досвідом у розробці сервісної політики має стати практика країн з трансформаційною економікою, які входять до першої групи, оскільки їхня сфера послуг є найбільш ефективною за обсягом створення ВДВ на душу населення. Метою цієї політики має стати вирішення виділених проблем шляхом:

- підтримки та стимулювання малого та середнього бізнесу, надання йому податкових пільг,
- залучення інвестиційних ресурсів з внутрішніх і зовнішніх джерел та мінімізації втручання у діяльність інвесторів,
- розробки механізмів контролю за комерційною діяльністю у мережі Інтернет,
- стабілізації курсів валют,
- скасування всіх обмежень на експорт послуг,
- зниження бюрократії та корупції,
- боротьби з монополізмом та проведення протекціоністських заходів по відношенню до національних виробників послуг, щоб вони могли протистояти глобалізаційним викликам.

Висновки. Трансформаційні процеси в економіці країн Центральної та Східної Європи супроводжувалися зростанням значення та ролі сфери послуг, що перетворилася на повноцінний, розгалужений сектор, який почав сприяти зростанню валової доданої

вартості та створенню нових робочих місць. В умовах глобалізації також значно активізувалася міжнародна торгівля послугами, яка дозволяє залучати в країну додаткові валютні кошти та поліпшувати стан платіжного балансу.

Разом з тим розвиток сфери послуг країн з трансформаційною економікою все ще відстає від розвинутих країн, чому перешкоджають численні проблеми. В Україні додатковий негативний вплив справляє важкий політичний стан, проведення антитерористичної операції та анексія Криму. В таких умовах держава повинна перебрати на себе роль головного стимулятора до підприємницької активності та регулювати процеси економічного розвитку шляхом мінімізації втручання у ринковий механізм і лише підтримувати «здорову» конкуренцію.

Подальші дослідження слід направити на аналіз сервісної політики у Польщі, Чехії, Литві та інших країнах, які нещодавно стали членами ЄС, задля пошуку конкретних та ефективних інструментів стимулювання розвитку підприємницької діяльності у сфері послуг.

Література

1. Куценко В. І. Менеджмент сфери послуг : монографія / В. І. Куценко, Г. І. Трілленберг. – К. : РВПС України НАН України, 2007. – 459 с.
2. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. пос. / С. В. Мочерний. – 4-те вид., стереотип. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 640 с. – (Серія «Альма-матер»)
3. Демидова Л. С. Сфера услуг в постиндустриальной экономике / Л. С. Демидова // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 2. – С. 24–32.
4. Кретиніна Л. В. Механізми та фактори стабілізації туристичної індустрії України в період світової економічної кризи / Л. В. Кретиніна // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. – 2009. – № 13. – С. 212–219.
5. Ромащенко К. М. Ринок освітніх послуг та його розвиток у трансформаційній економіці : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.01 / Ромащенко Катерина Миколаївна ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К., 2012. – 20 с.
6. Гонтаржевська Л. І. Зовнішньоекономічна діяльність туристичних підприємств України : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Гонтаржевська Лариса Іванівна; Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2006. – 19 с.
7. Международная стандартная отраслевая класси-

фикация всех видов экономической деятельности (МСОК) / Организация Объединенных Наций. – Четвертый пересмотренный вариант. – Нью-Йорк, 2009. – 353 с.

8. Коляда О. В. Середній клас у трансформаційній економіці України : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.01 / Коляда Олена Володимирівна ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К., 2011. – 20 с.

9. Гладкий М. А. Роль держави в підтримці розвитку сфери послуг / М. А. Гладкий // Наукові праці. Державне управління. – 2014. – Випуск 223. Том. 235. – С. 14 – 18.

10. GDP by type of expenditure and Value Added by kind of economic activity, annual, 1970-2012 [Electronic resource] / UNCTADSTAT. – 2014. – Access mode : <http://unctadstat.unctad.org>

11. Employment in services (% of total employment) [Electronic resource] / The World Bank. – 2014. – Access mode : <http://data.worldbank.org/indicator/SL.SRV.EMPL.ZS?page=1>

12. Work Differently : annual impact report [Electronic

resource] / Elance. – June 2013. – Access mode : <https://www.elance.com/q/sites/default/files/docs/AIR/AnnualImpactReport.pdf.html>

13. Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience / [Khalid Malik]; United Nations Development Programme. – New York, 2014. – Access mode : <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>

14. National accounts aggregates and employment by branch (NACE Rev. 1.1) [Electronic resource] / European Commission. Eurostat. – 2014. – Access mode : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

15. Exports and imports of goods and services, annual, 1980–2013 [Electronic resource] / UNCTADSTAT. – 2014. – Access mode : <http://unctadstat.unctad.org>

16. Балаева О. Н. Сфера услуг в мировой экономике: тенденции развития / О. Н. Балаева // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – № 3. – С. 23–29.

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ СТРАН С ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКОЙ

А. И. Пижук, к. э. н., доцент, ГВУЗ «Национальный университет государственной налоговой службы Украины»

В статье исследуются особенности и тенденции развития сферы услуг в странах с трансформационной экономикой. На базе статистических данных осуществлен сравнительный анализ ключевых показателей развития этой сферы. Выявлено наиболее актуальные проблемы, которые нуждаются в неотложном решении для гармонического и постоянного развития в пределах национальной экономики Украины в условиях глобализации. Обоснованы основные направления регулирования и пути решения указанных проблем.

Ключевые слова: услуга, сфера услуг, развитие сферы услуг, страны с трансформационной экономикой, глобализация, экономический кризис, национальная экономика.

MAIN TRENDS OF SERVICES SPHERE DEVELOPMENT IN COUNTRIES WITH TRANSFORMING ECONOMIES

O. I. Pizhuk, PhD (Econ.), Ass. Prof., SHEI «National State Tax Service University of Ukraine»

The features and trends of services sphere development in countries with transforming economies are examined. The comparative analysis of key indicators in the sphere development is carried out on the basis of statistical data. The most urgent problems that need immediate solutions for the harmonic and continuous development within the national economy of Ukraine in the context of globalization are identified. The basic directions of regulation and the ways to solve these problems are grounded.

Keywords: service, services sphere, services sphere development, countries with transforming economies, globalization, economic crises, national economy

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Пилипенко Ю. І. Надійшла до редакції 28.01.2015 р.